

NACZELNE DOWÓDZTWO W. P.
(SZTAB GENERALNY)

Oddział II Informacyjny

Nr 53263 /II /B.W./4

60165
Pocztą polową 53 3 grudnia 1920 r.
RS

Do

Adjutantury Generalnej

Mjr. SWITALSKI.

Przesyła się do wiadomości.

Z a ł a c z n i k 1.-
=====

Otrzymują:

- 1/ Adjutantury Generalna
- 2/ M.S.Z.Ofic.Łączn.
- 3/ Oddz.II.Szt.M.S.Wojsk.

Szef Wydziału 4.B.W.

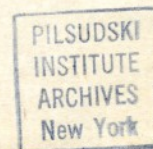
Schöthel
Mjr.Szt.Gen.

NACZELNE DOWÓDZTWO WOJSK POLSKICH
ADJUTANTURA GENERALNA

WARSZAWA

L: Dz. 60165 data 4 XII 1920 r.

Wydział

Warszawa, dnia 3 grudnia 1920 r.

K.N.III/C.III.

23/X-20.

m.p.

O d p i s.

=====

REFERAT O KRYMSKICH TATARACH.

R.

Jednocześnie niemal z rozbiorem Polski był przez Katarzynę aneksowany i Krym. Ludność miejscowa tatarska, stanowiąca wówczas 85% całej ludności Krymu, wskutek rozmaitych przyczyn politycznych i ekonomicznych, jakie wytworzyły nowe rządy Krymu, masami emigrowała z Krymu do Turcji, Rumunii, Bułgarji, pozostawiając częstokroć całe wsie pustkami. Nieufność i nienawiść do nowych władców Krymu pośród tatarów taka była wielka, że nie wahano się jechać na zupełnie niepewne łoża, częstokroć na pewny głód, pozostawiając tu cały dobytek, ziemię, domy, byleby nie żyć pod władzą rosjan. Z biegiem czasu stosunki się nieco załagodziły, pozostali pogodzili się z losem, lecz w głębi duszy narodu nigdy nie przestała żyć nadzieja wydobycia się z pod władzy rosjan. Będąc z natury narodem bardzo religijnym, uczciwym i pracowitego charakteru, skrzętnie przechowującym stare tradycje i obyczaje, o surowym i trwałym ustroju rodzinnym i społecznym, narodem wychowanym w tradycyjnym rygorze, opartym na poszanowaniu własności prywatnej, starszego w rodzinie lub wodza w narodzie, narodem bardzo uparcie garnącym się do oświaty i kultury, wrażliwym na wszelki objaw, podany w formie zrozumiałej i bliskiej ich tradycjom i psychologii - tatarzy skwapliwie i jednomyślnie podjęli hasło wodów wyzwolenia z pod ucisku obcego. Zadziwiająco szybko idzie uświadczenie mas i wiara w bliski tryumf coraz więcej wzrasta.

Liczba ludności tatarskiej w Krymie dosięga obecnie 450.000 co w roku 1914 stanowiło 42% stąkiej ludności półwyspu, ale wskutek napływu do Krymu uciekinierów wszelkiego rodzaju wojsk rosyjskich, stosunek ten narazie uległ oczywiście pewnej zmianie. Według powiatów ludność tatarska osiadła w takim porządku:

w Jałciński- 150.000, w Symferopolskim- 100.000, w Eupatoryjskim- 60.000, w Teodozyjskim- 80.000 i w Perekopskim- 60.000. Reszta stałej ludności Krymu to konglomerat najrozmaitszej narodowości. Są tu Niemcy, Grecy, Ormianie, Bułgarzy, Czesi, Karaimy, Estończycy, po miastach -żydzi, około 4.000 Polaków, Cyganie, Włosi i t.d. . W powiatach Jałcińskim, ~~Symferopolskim~~ Symferopolskim i Eupatoryjskim -tatarzy osiedli na własnej ziemi, a w powiatach Teodozyjskim i Perekopskim przeważnie jako czynszowiczy. Wydziedziczani systematycznie z ziemi w części stepowej Krymu przez Rosjan Niemców, a na wybrzeżach przez rosyjską magnację rodową/ dawowizny carów/ i pieniężną wycieśniani w góry, wynaradawiani szli do upadku i zagłady. W ostatnich jednak czasach instynkt samozachowawczy narodu przezwyciężył wszelkie przeszkody i trudności i tatarzy prowadzi planową robotę w kierunku nabywania ziemi na własność, a także domów po miastach. Dotąd świeżo nabyło przez tatarów do 20 domów okolicach Jakty, i dwa duże majątki rolne poś Symferopolem. Jest szczerzy zamiar przy pierwszej sposobności wykorzystać tendencje reemigracyjne tych mas tatarskich, jakie swego czasu były zmuszone stąd emigrować i osadzenia ich tu na ziemi, a także opracowuje się plan emigracji do Krymu ~~z~~ tatarów kaźńskich i litewskich. W tym celu nawiązane już są stosunki z Anatolją, Dobrudżą, Bukaresztem, gdzie potworzono odpowiednie organizacje. Reemigracja ta jest obliczona na miljon.

Produkcję Krymu w przeciętnych cyfrach można wyrazić tak: tytoniu -500.000 pd., owoców -3.000.000 pd., wełny- 75.000 pd., winogron- 1.500.000 pd., co stanowi tyleż wiader wina, soli - 15.000 mil. pd., zboża- 25.000.000 pd.. Produkcja zboża w zupełności pokrywa wszystkie potrzeby miejscowe, a w latach urodzajnych pozwala nawet na pewien wywóz. Prócz wymienionych produktów Krym wytwarza dość duże ilości lnu dla wyrobu oleju, nie licząc drobniejszych produkcji, jak miodu, rozmaitych serów etc. Z kopalnianych ma swój węgiel / niedawno odkryty w Beszujskiej gminie / rudę żelazną w Kierczy, mangan, siarkę i t.d.; 180.000 dział. lasu. Wskutek braku transportu wszelkie stołowe gatunki winogron, jakie dawniej służyły środkiem leczniczym i przedmiotem wywozu, obecnie prawie całkowicie przerabiane są na wina,

wyroblem którego na coraz większą skalę zajmują się sami tatarzy, czego dawniej nie robili ze względów religijnych. To samo daje się zauważyć w dziedzinie handlu tytoniem, skórą, wełną, solą: gdy jeszcze rok temu cały ten przemysł miejscowy przeważnie w ręku żydów lub innych narodowości, obecnie już egzystują własne tatarskie fabryki tytoniu, związek plantatorów tytoniowych, sklepy hurtowe, garbarnie i wogóle tendencja w kierunku wyrugowania wszelkiego pośrednictwa handlu i przemysłu i zajęcia tych placówek przez samych wytwórców wśród ludności tatarskiej jest bardzo silna. Z drugiej strony jest bardzo zdrowo zrozumiiana przez татарów korzyść, wypływająca z kooperacji i idea ta jest wśród nich bardzo popierana. Dowodem tego mogą służyć takie dane: do roku 1917 sklepów kooperacyjnych tatarskich było nie więcej 10-15, obecnie zaś liczba ich wzrosła conajmniej do 500 i stale wzrasta. Niema prawie wsi tatarskiej, gdzie nie byłoby takiego czy innego kooperatywu, po miastach powstały i większe przedsiębiorstwa udziałowe, jak np. tatarska piateka w Symferopolu, wydawnictwo książek. Wogóle życie społecznie i współdzielcze, poczucie którego było zawsze bardzo silne i gorliwie popierane przez góół. Obecnie pogłębia się i utrwała. Wszystkie kwestje gospodarcze, podział wody, opału, utrzymanie nauczycieli, lekarzy, walka z epidemiami, jak np. z cholera niedawno i tyfusem, decyduje się cała wsią, ewentualnie gminą i żywym udziałem ogromnej większości ludności i środki na takie cele, zawsze się znajdują. Tak w czasie kryzysu pieniężnego ziemstwa nie wypłacona była pensja za kilka miesięcy lekarzom i nauczycielom w Kuczyk-Wińskiej gminie, pow. Jałcińskiego. Tatarzy w ciągu kilku dni drogą samoopodatkowania zebrali przeszło 2 mil. rubli i pokryli wszystkie potrzeby i właściwie zlokalizowali wtedy epidemję choroby.

Łącznikami życia społecznego są dwie centrale. W Symferopol „Bałuk” i w Jałcie „Bereket”, które kolejno wchodzi w ogólnokrymski związek kooperatywów „Krymspo”. Organizacje tych instytucji dosięgły już kolosalnych rozmiarów i obejmują coraz szersze pole działalności najrozmaitszych dziedzin, do bezpośredniego handlu z zagranicą.

Ruch kulturalno oświatowy na szeroka skalę zaczął się wśród tatarów od roku 1905 i stale się potęguje. Do tego roku szkół z wykładowym językiem tatarskim było około 200. W 1914 było ich już 300, a obecnie liczba ta przewyższa już 1500- nie licząc szkół początkowych rosyjskich, gimnazjum i innych specjalnych zakładów naukowych w miastach, do których również uczęszcza duża liczba dzieci tatarskich. Po roku 1917 w każdym powiecie po jednej zostały otwarte t. zw. wyższe szkoły początkowe tatarskie z programem 4 kol. gimnazjum, seminarjum nauczycielskie męskie w Bacheżisaraju, seminarjum nauczycielskie w Symferopolu, tudzież żeńska profesjonalna, dwa wyższe seminarja duchowne i 1 szkoła sztuk pięknych, w Bacheżisaraju, 10 t. zw. sądów dziecinnych w różnych miejscowościach Krymu i około 50 bibliotek i czytelni. Drukarni otworzono 3- 2 w Symferopolu i 1 w Bacheżisaraju. Przed rokiem 1917 wychodziły dwie tatarskie gazety w Bacheżisaraju, po 1917 r. jeszcze dwie w Symferopolu. Obecnie wskutek represji rządu rosyjskiego, gazety te zamknięto, egzystuje tylko jedno wydawnictwo tygodniowe w Symferopolu "Gesil Ada". Wydawnictwo książek przeważnie dla szkół i pozaszkolnego wykształcenia znajduje się w Symferopolu w ręku kooperatywy "Kilap Lurdu", ale egzystują i drugie prywatne tatarskie wydawnictwa. Od r. 1917 wydano ogółem 100 książek/ tytułów/. Od tego czasu wykorzystanie wyłącznie z wydawnictw zakordonowych. Idea powszechnego szkolnictwa i pozaszkolnego wykształcenia jest wśród tatarów nadzwyczaj rozpowszechnioną i ogromnie popieraną. Ulega też radykalnej zmianie stosunek do kobiet, nadanie którym przez parlament tatarski praw wyborczych i równouprawnienia z mężczyznami bardzo się do tego przyczyniły. Wogóle idzie ogromna robota nad zreformowaniem odwiecznego układu społecznego w tej dziedzinie, nie naruszając jednak kardynalnych tradycji i obyczajów, oraz obrzędów religijnych.

Na arenę polityczną pierwszy raz tatarzy wystąpili aktywnie w 1915 r. Było postawiono żądanie zwołania zebrania narodowego dla wyrokowania w sprawach narodowo-kulturalnych i ekonomicznych, oświatowych i religijnych i t. d. Chciano uzyskać

prawo wyboru Muftia mianowanego dotąd zawsze przez rząd, wyrwać z rąk reakcyjnego duchowieństwa zarząd wakufami, t.j. majątkiem narodowym, składającym się z 90.000 dziesięcin ziemi, przeszło 300 domów po miastach, ale nie z tego urzeczywistnić się nie dało. Ruch był stłumiony, a prześladowanie inteligencji tatarskiej trwało bez przerwy do samej rewolucji 1917 r.

Gdy zabłyśka nareszcie jutrzienka swobody, naród tatarski jak jedenną myśl z wielką powagą i zupełnym zrozumieniem doniosłości chwili, zabrał się niezwłocznie do pracy nad odbudowaniem swych praw, zdeptanych, życia narodowego i wolności. Był natychmiastowo zwołany zjazd delegatów z całego Krymu, przeszło 2.000/ z łona którego powstał pamiętny tatarski Komitet Wykonawczy. Czelebdżan Czelebdżew, młody emigrant z Paryża, prawnik, świetny mówca, człowiek ogromnej pracowitości i energii, światły, szeroko wykształcony, inteligentny, entuzjasta, patriota, zabity później przez bolszewików i Dżefer Sejdemat, student Paryżskiej Sorbony, nie mniej dzielny i zdolny organizator, fanatyk idei niepodległości i gorący patriota - stali na jego czele. Pierwszy był wybrany Muftiem i powierzony mu został zarząd spraw duchowych i kulturalno-oświatowych, drugi - kierownikiem politycznym, spraw ekonomicznych i wakufów, które były wydzielone z kompetencji duchowieństwa. Działalność Komitetu bardzo prędko wykazała, zyskała ogólne sympatje i uznanie ze strony wszystkich narodowości Krymu, czemu nie mało przysłużyła wygłoszona w deklaracji Komitetu doktryna „Krym dla krymców” i działalność jego, prowadzona pod tym znakiem, był opracowany projekt prawny zwołania krymsko-tatarskiej Konstytuanty. Była zwrócona bardzo pilna uwaga na sformowanie siły zbrojnej; w lipcu już były sformowane dwa bataljony z 5.0000 ludzi piechoty i 1500 kawalerji, prócz tego był odwołany z armji rosyjskiej krymski konny pułk z tatarów, który przybył we wrześniu w nie wielkiej jednak liczbie i był kompletowany w Bachczisaraju. Jednocześnie kompletował się i drugi rezerwowy pułk, następnie oczekiwano przybycia do Krymu dwóch muzułmańskich korpusów z rumuńskiego frontu, ale temu przeszkodził w Odesie Niemcy, zabrawszy w podstępny sposób kasę obydwu korpusów i

część broni. Przybyło stamtąd 300 ludzi zaledwie, wcielonych później do miejscowych bataljonów. Dał im być zamiar stworzenia w Moskwie i Kazaniu specjalnych korpusów baszkirskich, których można było zwerbować do 200 tysięcy. Miały one przejść do Krymu przez Baku, była już przygotowana broń przez specjalne organizacje w Niemczech i Austrii, ale wskutek prędko następujących po sobie wypadków politycznych i to urzeczywistnić się nie dało. Cała nadzieja była wtedy zwrócona na pomoc Turcji, która zajęta swoimi sprawami też nie mogła zrobić.

Z chwilą zwołania tatarskiej Konstytuanty-Korukssoju, w grudniu, liczba wojsk tatarskich w Krymie nie przewyższała ogółem 7.000 ludzi, z których mniejwięcej jedna trzecia była na koniach. Wojska te zresztą ciągle się kompletowały przez stopniowo powracających z rozmaitych frontów i niewoli żołnierzy tatarskich. W tym czasie zwołany był Korukssoj, czyli krymsko-tatarska Konstytuanta, prawo zasadnicze którego przytaczam tu w całości:

" Z chwilą wydania praw zasadniczych krymsko-tatarski Korukssoj uważa siebie za narodowy parlament, wybrany przez narodowy parlament i uzyskawszy wotum zaufania parlamentu, krymsko-tatarski rząd narodowy przystępuje do pełnienia swoich obowiązków. Naród tatarski, umiejący wśród pożaru anarchji, jaką ogarnęła cała Rosję, stworzyć parlamentarny rząd narodowy, uważa siebie i drugie narody Krymu uspokojonemi i zadowolonemi. Krymsko-tatarski rząd narodowy pieczy się o szczęście i pokój nie tylko jednego narodu tatarskiego, on uważa za święty swój obowiązek, bronić praw osobistych i majątkowych, a także stać na straży honorów wszelkich swoich krymskich współobywateli, jak również wzniosłych zasad wielkiej rewolucji. Tatarzy krymscy narówni z drugimi narodami Krymu jednakowo cierpieli jarzmo centralistycznego rządu despotycznego. Ale obecnie przejęci wzniosłemi i szczeremi uczuciami braterstwa i współobywatelstwa, nie szczędzą największych ofiar, krymscy tatarzy jednocześnie i jednomyślnie z demokracją będą dążyć do zachowania porządku i niedopuszczenia w Krymie rewolucyjnej anarchji, gubiącej na swej drodze wszelką kulturę i cywilizację. Krymsko-tatarski rząd narodowy kategorycznie i solennie postanowił podtrzymać porządek i pokój na półwyspie, jak również zwalczać głód i chaos, panujący w dziedzinie fi-

nansów i polityce agrarnej i nie dopuścić w kraju anarchji. Żywiąc niezłomną wiarę w to, że silny rząd narodowy może być powołany do życia tylko przez ogólnokrymski parlament, krymsko-tatarski rząd narodowy wszystkimi siłami i środkami będzie dążył do tego, żeby w jaknajprędszym czasie była zwołana ogólna krymska Konstytuanta. Krymsko-tatarski rząd narodowy uznając i szanując osobiste i obywatelskie prawa każdego, żąda tegoż i dla swego narodu, podaje do ogólnej wiadomości krymsko-tatarskie prawa zasadnicze uznania i poszanowania których jest obowiązujące dla każdego tataru i wymagają jest od każdego współobywatela.

Krymsko-tatarskie prawa zasadnicze

1/ Kuruspoj przyznaje wszystkim narodom pełne prawa stanowienia o sobie.

2/ Kuruskoj przyznaje, że urzeczywistnienie narodowych ideałów możliwe jest tylko drogą wydania praw, wyrażających rzeczywistą wolę narodu i regulujących wszystkie zagadnienia narodowego bytu tatarów, uważa za niezbędne stałe egzystowanie perjodycznie zwoływanego przez ludność płci obojga na zasadzie ogólnego, równego, bezpośredniego i tajnego prawa wyborczego krymsko-tatarskiego parlamentu, z mocą którego naród tatarski na wieczne czasy uzyskałby sposób urządzać swój byt stanowiąc o swoim losie.

3/ Kuruskoj znajduje, że życiowe i płodotwórcze są tylko te prawa, które wyrażają rzeczywistą wolę narodu i powstają z samego życia i ducha tego narodu uważa za niezbędne, perjodyczne zwoływanie parlamentu co każde trzy lata.

U w a g a. I. Kurupsoj, uznając, że wybory przedstawicielstwa narodowego w obecnym niespokojnym czasie, mogą być wykonane z wielkimi trudnościami, ogłasza siebie parlamentem na termin jednego roku.

U w a g a II. Kurupsoj przyznaje zwołanie tatarskiego parlamentu drogą wyboru jednego posła od każdego 5-7 wys. ludności tatarskiej.

4/ Termin zwoływania kolejnych sesji parlamentu określa się przez sam parlament. Nadzwyczajne sesje parlamentu mogą być zwoływane na żądanie 1/3 wszystkich członków parlamentu za pośrednictwem prezydium.

5/ Osoba członka parlamentu jest nietykalną i dokąd egzystować będzie obowiązek służby wojskowej, od wojskowości swobodna.

6/ Tatarski parlament obowiązany jest opracowywać prawo dla tatarów w kwestjach: 1/ oświaty ludowej, 2/ religji, 3/ prawnych, 4/ wojskowych, 5/ finansowych, 6/ politycznych i w razie potrzeby przemysłowo-handlowych i rolnictwo.

U w a g a. Dla każdej z tych kwestji wydziela się z parlamentu oddzielna komisja.

7/ Kurkupsoj, przyznając pełnię praw i samodzielności instytucjom prawodawczej, wykonawczej i sądowi, uważa, iż każdy organ narodowego samorządu powinien być swobodnym i samodzielnym w granicach swych instytucji.

U w a g a. Kurupsoj uznaje radę dyrektorów tatarskiego rządu narodowego.

U w a g a. Kurupsoj uznając zasadniczo wybór jednego dyrektora dla każdej dyrekcji rządu narodowego, dopuszcza w razie konieczności wybór jednego dyrektora dla dwóch dyrekcji, a także pełnienie obowiązków jednego dyrektora za drugiego, zgodnie z decyzją Rady Dyrektorów.

8/ Kurkupsoj, znajdując, że tak dla regulowania narodowych zagadnień, niezbędne są odpowiednie prawa, jak i dla przeprowadzenia tych praw w życie są niezbędne odpowiednie organa wykonawcze, w tym celu tatarski rząd narodowy dzieli się na dyrekcje: 1/ oświaty ludowej, 2/ religji, 3/ finansów i zakupów, 4/ odpowiedzialności, 5/ spraw wewnętrznych i 6/ dyrekcję prezesa Rady Dyrektorów.

A. Dyrekcja oświaty ludowej zarządza wszystkimi narodowymi zakładami naukowymi, reguluje stosunki wzajemne pomiędzy tatarskimi i wszystkimi kulturalno-oświatowymi instytucjami, w Krymskiej Republice Demokratycznej i łącznie z nimi wypracowuje projekty praw według zasady autonomicznej instytucji oświatowych.

B. Dyrekcja spraw religijnych wydaje rozporządzenia w kwestjach religji, zgodnie z / nieczytelne słowa/

C. Dyrekcja finansów i zakupów zarządza podatkami naro-

dowymi, projektuje budżet rządowy, który przedstawia na zatwierdzenie parlamentu. Przy Dyrekcji finansów tworzy się oddział, który troszczy się o ulepszenie stanu kulturalno-ekonomicznego poziomu tatarów, osiadłych na ziemiach zakupnych.

U w a g a. Kuruskoj w celach gwarantowania wydatków Rządu Narodowego przyznaje ściąganie podatków narodowych, zgodnie z zasadami, przyjętymi przez Parlament.

D. Dyrekcja Sprawiedliwości prowadzi cywilne sprawy sądowe tatarów, zgodnie z obyczajami i tradycjami życia społecznego tatarów, przez co likwiduje się Muftiat i na jego miejsce tworzy Dyrekcję Sprawiedliwości.

E. Dyrekcja spraw zewnętrznych posiada oddziały :
1/ oddział regulujący stosunki wzajemne tatarów samorządami miejscowymi i ziemskimi, 2/ oddział spraw wojskowych/ dopokąd będzie egzystować obowiązek służby wojskowej, 3/ oddział regulujący polityczne, obywatelskie i ekonomiczne i społeczne kwestje między tatarami i innymi narodowościami Krymu.

F. Dyrekcja Prezesa Rady Dyrektorów kontroluje działalność i sprawność rozporządzeń wyżej wyszczególnionych Dyrekcji. Wpływa na działalność pomiędzy wszystkimi częściami aparatu administracyjnego Rządu Narodowego i prowadzi go w kierunku urzeczywistnienia i osiągnięcia narodowych dążeń i ideałów.

9/ Każda dyrekcja obowiązana jest wypracować projekty i przedstawić je na zatwierdzenie parlamentu.

10/ parlament prostą większością głosów wybierze z pośród siebie prezesa Rady Dyrektorów Rządu Narodowego, któremu powierza sformowanie Rządu Narodowego z pięciu członków, którzy po uzyskaniu votum zaufania prostej większości parlamentu, przystępuje do pełnienia swoich obowiązków.

II. Na żądanie 1/4 członków parlamentu lub oddzielnej frakcji, składającej się z mniej niż z 10 członków, parlament zawsze może interpelować organ wykonawczy.

12/ Sądząc, że kwestja formy rządu w kraju może być rozstrzygnięta tylko przez Krajową Konstytuante, zwołaną na zasadzie ogólnego, równego, bezpośredniego i tajnego głosowania, kuruskoj znajduje, że forma Rządu w Krymie może być zdecydowana przez ogólnokrymską Konstytuante. Z tego względu Kuruskoj

poleca Parlamentowi w czynie jaknajkrótszym zwołać ogólnokrymską Konstytuante.

13/ Kuruskoj przyznaje, że kwestje dotyczące życia kraju jak finansowa, polityczna i agrarna mogą być rozstrzygnięte tylko przez Konstytuante po zwołaniu takowej.

14/ Kuruskoj znajduje niezbędnym, by przedstawiciel Krymskiego Parlamentu przyjmował udział, wszędzie, gdzie tylko będzie omawiać się i decydować kwestja politycznego położenia Krymu dla wyrażenia zdania i żądania Krymskiej Konstytuanty i Krymskiego Parlamentu w tej kwestji.

15/ Kuruskoj przyznaje, że losy każdego kraju mogą być rozstrzygnięte tylko głosem samego narodu, kraj ten zaludniając go, ale w żadnym razie nie drogą dyplomatyczną, żąda udziału w pokojowej i każdej innej konferencjach zainteresowanych krajów i narodowości.

16/ Kuruskoj uważa, że jak zachowanie niezbędnych w życiu społecznym nietykalności osobistej, wolności słowa, prasy, sumienia, zebrań, nietykalności mieszkania, swobody związków, strajków, ubezpieczeń życia robotników, tak i urzeczywistnienia zasady stanowienia o sobie narodów i praw mniejszości i tych praw, jakie przyjęte przez Kuruskoj mogą być gwarantowane tylko w republice demokratycznej przyznaje i ogłasza Krym, jako Republikę Demokratyczną.

17/ Kuruskoj ^{znosi} ~~może~~ egzystujące wśród krymskich tatarów tytuły jak : murza, bej, czelebi, książę duchowny, szlachcic, mieszczanin, kmieć i związane z nimi stanowe przywileje.

18/ Kuruskoj, opierając się na zasadzie równości, przyznaje i zatwierdza kobiecie zupełne równouprawnienie z mężczyzną i poleca parlamentowi wydać odpowiednie prawo."

Dziś wydania praw tych, "najlepiej charakteryzujących duch i dąsność narodu tatarskiego, nie mogłyby się powstydzic najkulturalniejsze narody Europy, ale niestety krótka egzystencja / od 15 grudnia do 10 stycznia / parlamentu tatarskiego nie pozwalała wcieleniu ich w życie. 10 stycznia parlament był rozpędzony przez bolszewików, wtargnąwszy do Krymu, jednocześnie ze strony lądu i morza. Czelebdżan Czelebdżew został zabity, inni

częściowo się rozjechali, częściowo ukryli. Nieliczne wojsko tatarskie trzy razy jednak stawiając silny opór przewyższając - cym je wielokrotnie siłom bolszewickim, w Bachczisaraju, Symferopolu i Jałcie i zdradzone w dodatku przez ukraińców, z przedstawicielami których - Petlura i Gruszevskim, była zawarta jeszcze przez tatarski Komitet Wykonawczy, umowa, w zasadzie której leżało przyznanie przez Ukrainę niepodległości Krymu, a ze strony tatarów zobowiązanie do dołączenia na Ukrainę bolszewików przez terytorjum Krymu, jak również i odwrotnie, - było w końcu rozbite. Krym zajęli Ukraińcy, a za nimi zaraz bolszewicy. W półtora miesiąca potem przyszli Niemcy. Polityka ich względem tatarów była bardzo obłudna. Obiecywano wiele, nie zrobiono nic. Na czele rządu z ramienia Niemców stanął generał Sulkiwicz, polski muzułmanin, zdecydowany zwolennik orientacji niemieckiej. Koalicyjny rząd jego nie dobrego właściwie dla Krymu, ani tembardziej dla tatarów nie zrobił. O rządzie krajowym Salomona Krymu, chwilnym i niesprzyjającym dla tatarskiej, mówić nie trzeba. Druga inwazja bolszewicka nacechowana była tendencją zyskania przychylności tatarów, a przez nich wpływu idei maksymalistycznych na Turcję i wogóle na narody muzułmańskie, ale tatarzy nauczeni już doświadczeniem i pozbawieni pomocy zewnętrznej, reagowali na to z nieufnością, i rezerwą, uważając bardzo skuszenie bolszewizm, jako środek, ale nie cel swych aspiracji. W chwili obecnej, wiedząc o tem, że bez poparcia zewnątrz, tatarzy nie powstaną, szukają tego oparcia wszędzie. Turcja, osłabiona, silnego poparcia, nawet moralnego, okazać nie może, i to, wybija grunt z pod turkofilów. Niemcy w czasie okupacji zawiedli i ruch zdeskredytowali, a więc resztki germanofilów też wpływu nie mają. Teraz głównym przekonaniem tatarów jest, że gdyby w swoim czasie na Krym były wprowadzone korpus Sulkiwicza i turecki, to tatarzy mogliby bronić Krymu przed bolszewikami i odrębnie utrzymać do nadal. Tę jedyną możliwość udaremnił Niemcy, i tatarzy pamiętają to dobrze. Emisarjusze niemieccy i germanofile pracują dziś właśnie nad zatarciem tej złej pamięci, W Entente tatarzy nie wierzą. Zostaje więc nadzieja, że ich podtrzymają narody, które same uzyskały teraz niepodległość i w pierwszym rządzie Polska

i Azerbejdżan. O tych aspiracjach komitet Lerański Naczelnemu Dowództwu złożył 3 memorjały: w maju, czerwcu i sierpniu r.b. Wiadomości o nich zjawiały się w prasie zagranicznej, a z tej weszły tutaj. Zwróciło to uwagę władz tutejszych. Wywiad tutejszy niegłęboki tych zbagatelizował, lecz pod wpływem działaczy tatarskich i obozu autonomistów Wrangel zajął się tą sprawą, inspirował dwa nieliczne zjazdy tatarskie w lipcu i sierpniu r.b. o celach reformacyjnych. W rezultacie rząd opracowuje autonomję tatarską obejmującą wszystkie objawy życia tatarskiego kulturalnego, gospodarczego i duchowego. Jak ta autonomia będzie wyglądała na praktyce niewiadomo, tatarzy jednak reagują na nią rozmaicie, zależnie od obozu, wszyscy jednak zgadzają się na to, że bojkotować jej nie można. Przez nią ruch tatarski stanie się legalnym, a przez to, łatwym do pogłębienia. Oczekują autonomji z niecierpliwością i naglą rząd, któremu nie ufają i w gruncie są uspołobieni do niego pasywnie wrogo. Rekruta nie dają, z mobilizacją koni walczą, chowając je w górach, a nawet kalecząc "Zielonych" tolerują. Wrodzona delikatność, dykrecja i konspiracja maskuje do brzo niechęć do władzy. Ostatnio na tle uchylania się od mobilizacji idą areszty, rekwizycje, sądy polowe, a wsi ekspedycje karne. / do gminy Kuczuk Uzeńskiej pow. Jałcińskiego/, to pogłębia niechęć. Z wielkim trudem daje się łączność z Komitetem tatarskim i placówkami Konstantynopolskimi i Dobrudżańskimi. Nie mogą zorganizować sposobu kurjerskiego. Prosilili o pomoc przez naszą placówkę. Chcą również nawiązać bliższe stosunki z tatarami polskimi dlatego, wysyłają tam swego przedstawiciela, któremu obiecana pomoc w podróży.

Dodatkowy rezumat wyślę następną pocztą. Szczegóły wyjaśnię.

Z a z g o d n o ś ć o d p i s u :

Debronski
paw